

Fizetés- és nyugdíjvalorizáció.

(Kritikai glosszák a judikatúrához.)

Dr. Blau György.

1. A szolgálati jogviszonyból eredő pénzköveteléseken szemléletesen kitűnik, mennyire reménytelenül vívták minálunk a valorizációs igazság harcát annak legmeggyőződéseesebb hívői is. A legtöbb, amit mondani mertem¹⁾ abban a kérdésben: *köteles-e a munkaadó emelni a fizetést, ha a pénz romlik?* — csak ennyi volt: igazságos lenne,²⁾ de ugyse remélhető, hogy ez az igazság — általánosságban — érvényesüljön.

Csak szűkebb körben látszott ez a fizetésemelési kötelezettség egyéni igazságérzetek pium desideriumából pozitív joggá kifejedni. T. i. éveken át folytatott állandó gyakorlat lata volt a munkaügyi bíróságoknak, hogy a *generális* fizetésemelésekből³⁾ nem szabad egyeseket kihagyni, még a felmondásban levőket sem. Vagyis a leromlott fizetés valorizálására („emelésére⁴⁾) irányuló igényt, *jogilag* nézve, csak a munkaadó tetszésétől függő *feltétellel* (ha ő ugyanis általános fizetésrendezést⁴⁾ eszközölt) és csak az ő tetszésétől függő *mértékben* (amennyire ő ugyanis emelt a többieknek) adták meg az egyes alkalmazott számára. Ennyit igazán nehéz lett volna a munkaadóra méltánytalannak tekinteni. *Gazdaságilag* ez nagyjából egyet jelentett azzal, hogy csak a gazdasági életben ugyanis kialakuló országos bérnívóig segíti meg a jog az alkalmazottat: tehát nem befolyásolja, nem igyekszik vezetni a bérvizonyok alakulását, csupán azt akadályozza, hogy egyes alkalmazottakat munkaadójuk a pénzromlás kihasználásával még az alá nyomjon le.⁵⁾

(Közbevetőleg rá kell mutatnom arra, hogy dacára az immár vagy egy éve beállott s már nyilván fennmaradó korona-stabilitásnak, amely mellett újabb fizetésvalorizálási

1) „Pénzromlás és szolgálati szerződés“, Jogállam 1924. március.

2) Korrektívumok amugyis: 1. A munkaadó (rendszerint) felmondhat, őt tehát csak a felmondási időre terheli az „emelési“ kötelezettség, ami alig lehetett tulságos teher; 2. ahol mégis az lett volna (hosszu, felmondhatatlan szerződések stb.): ott nyitva állt volna a szerződés fennmaradása mellett a méltányos mérséklés, vagy pedig — a gazdasági lehetetlenülés analógiájára — a szerződés felbontása.

3) Amelyek a pénzromlásos időben természetesen igen sűrűn követték egymást és természetesen csak látszólag voltak „emelések“, tényleg csupán annyira-amennyire visszajavitották a reális bért régebbi nivójára.

4) A „rendezés“ *papirkoronában* persze mindig „emelés“ volt.

5) Idevágó régebbi határozatokat idéztem az 1. j.-ben említett helyen. Újabbakat lásd pl. Schwartznál: „Az alkalmazottak stb.“ c. füzetében, II. kiadás 36–37. lap. Cf. HD. 1924. 102. sorsz. C) is, bp. tsvszék 38. P. 3533/1924. sz. 1924. május 6.

kérdések nem merülhetnek fel: mégsem pusztá jogtörténeti visszaemlékezés, amivel foglalkozom. Elég számos per, jelentősebb összegű is, vár még döntésre, sőt a perindítások elhuzódása és az ítélkezés lassúsága folytán az ügyek nagyobb tömege csak ezután fog a felsőbb bíróságok elé kerülni.)

Legélesebb vitaformát a munkaadó fizetés, emelés⁶ i kötelezettségének kérdése akként öltött a felek közt, hogy (tipikus per-eset:) a munkaadó valamelyik generális fizetésrendezésnél egyik-másik alkalmazottját kihagyta (meghagyta annyi papirkoronán, mint előbb volt), mire a magát sértve érző alkalmazott azonnali hatályu felmondást eszközölt és anyagi igényeivel perre ment. Az azonnali hatályu kilépés az ipartörvény 95. §. b) pontjára („ha az iparos szerződési kötelezettségeit nem teljesíti⁷) volt támasztható oly levezetéssel, hogy amennyiben a munkaadó „emelni“ tartozott: ez is szerződési kötelezettsége, t. i. a szerződésnek méltányos, a szokásjogból (judikaturából) folyó magyarázat szerinti tartalma.

Az életben részint azokat szokta volt a munkaadó a fizetés, emelés⁸ ekből kihagyni, akiknek már ugyis felmondott, részint pedig azokat, akiket arra akart kényszeríteni, hogy azok mondjanak fel neki, ami által („önkéntes kilépés⁹) végkielégítésüket, nyugdíjukat veszlik és a munkaadó ethikailag is elkerüli az ódiumot, amelyet reá az esetleg évtizedeken át fennállt szolgálatnak az alkalmazott elaggása stb. miatt az ő (a munkaadó) részéről megszakítása háríthatna.

De az alkalmazottnak ezt az a priori mérsékelt, óvatos védelmét, amelyet az alsóbbfoku bíróságok kiépítettek, legujabban a Curia II. tanácsa, melyhez a szolgálati ügyek tartoznak, mintha teljesen visszafejlesztené.⁶⁾ Mert bár első határozatainak egyikét⁷⁾ a munkaügyi bíróságok még saját felfogásuk approbálására magyarázhatták⁸⁾: azóta egyre félreérthetlenebbül közelítik meg a kuriai esetdöntések azt, hogy fizetés, emelés⁹⁾ re a munkaadó nemcsak általánosságban nem volt kötelesnek tekinthető,¹⁰⁾ hanem még generális fizetésemelése alkal-

⁶⁾ Az új kuriai gyakorlat kezdeteiről „Valorizáció 1924-es joggyakorlatunkban“ c. füzetem 11. pontjában.

⁷⁾ II. 440/1924. 1924. szept. 18-án. HD. 1924. 100. sorsz. alatt csak részben van közölve, további — épp idevágó — kijelentését I. Jogt. Közl. 1924. 192. lap I. hasáb 1. bek.

⁸⁾ Úgy látom, épp erre a kuriai határozatra hivatkozással szövegezte a budapesti kir. törvényszék munkaügyi felelővitelei tanácsa „elvi megállapodásait“, melyek a Jogt. Közl. 1924. évi 22. számában (176. l.) olvashatók. Schwicker tanácselnök (Jogt. Közl. 1924. 192. lap) elvinek tartja a kuriai állásfoglalást.

⁹⁾ A kuriai tanács ezt nyilván félremagyarázásnak tekinti, a határozatot nem is tartja elvinek. Cf. a tanács tagjának, Galliának, cikkében, Jogállam 1925. 120. lap 3—4. bek.

¹⁰⁾ II. 3592/1923. (Galliánál, Jogt. Közl. 1924. 188.); II. 504/1924., 1924. jun. 25-én. (HD. 1924. 98. sorsz., fej III.), ez annyiban nem elvi,

mával ennek keretei között sem.¹¹⁾ Mindamellet (legalább is amennyire látom) még nem enunciálták a tagadólagos elvet egészen kategorikusan és minden esetre szóloan.

A Curia II. tanácsának felfogása¹²⁾ ugylátszik az, hogy méltánytalanság forog ugyan fenn a munkavállalóra, de az orvoslás nem a Curia, hanem a törvényhozás feladata. Ezt a szomorú indokolást jól ismerjük a 86. tüh.-ből és lehangeló, hogy az még most is, amikor a tüh. megváltoztatása van már kezdeményezve, újabb területen újra visszatér, sajnos, megint eminenter szociális érdekű jogterületen, megintcsak a gazdaságilag gyöngébbek kárára.

Alighanem már az újabb kuriai gyakorlat visszafejlesztő hatása mutatkozik az alsóbbfoku ítélkezésben,¹³⁾ mikor ez¹⁴⁾ a korona stabilizálása után — 1924. július 1.-től? — adott-fizetésemeléseket többé nem minősíti csak látszólagosnak s tehát esetleg az egyes alkalmazott által kikényszeríthetőnek: hanem valóságosnak, melyet a munkaadó immár teljesen tetszőlegesen ad vagy nem ad meg.¹⁵⁾ Ha ezt a felfogást el is lehet fogadni, mégis utalni kell arra, hogy in concreto vizsgálándó lesz: nem a pénzromlás utolsó szakát helyrehozni hivatott (mondjuk: az utolsó inflációs) fizetésrendezésről van-e szó, amely csak megkésett az illető vállalatnál? Ezt kell irányadónak venni, nem a naptári dátumot.

2. Amennyiben a munkaadót nem tekintének emelésre kötelezettnek s tehát *nem* látnák az ő *hibáját* abban, hogy alkalmazottja fizetését a pénzromlás dacára nem (nem kellően) emelte: akkor önálló kérdéssé lesz az, vajjon „önkéntes“-e az alkalmazottnak azon okból történt *kilépése*,¹⁶⁾ mivel leromlani hagyott fizetéséből nem tudott megélni s

hogy külön-szerződéses alkalmazottat állít szembe az általános szolg. szabályzat alapján. Állókkal: II. 440/1924., 1924. szept. 18-án (HD. 1924. 100. sorsz. fej II.); II. 7433/1923., 1924. nov. 26-án (I. Gallianál, Jogállam 1925. 115. 3. bek.).

¹¹⁾ II. 3717/1924., 1925. jan. 28-án (HD. 1925. 33. sorsz.). Erre és II. 888/1924. sz.-ra hivatkozik Gallia, Jogállam 1925. 120. lap, utóbbira Schwicker is, Jogt. Közl. 1924. 193.

¹²⁾ Gallia, Jogállam 1925. 120. 2. bek.

¹³⁾ E visszahatásra általában cf. Schwicker cikkét, Jogt. Közl. 1924. 24. sz., főleg 192. II. hasáb 2. bek.

¹⁴⁾ Bp. tvszék 38. Pf. 9286/1924., Polg. Jog. 1925. 31—32.

¹⁵⁾ Az ítélet leközölt részéből csak következtetni lehet arra, hogy éppen arról van szó, miszerint generális emelésből immár joggal lehetett egyeseket kihagyni.

¹⁶⁾ Már akár úgy távozott, hogy 1. szabályszerű felmondást eszközölt s azt ki is töltötte, akár 2. azonnal ment el „a megélhetés lehetlensége“ miatt, otthagynva állást és fizetést, — ad analogiam gazdasági lehetetlenülés címén megtagadott áruszállítás, — akár 3. a munkaadó hibáját allegálta s emiatt azonnali hatályu felmondást jelentett ki, úgy hagyván el szolgálatát.

tehát más állást keresett. T. i. az eltávozott alkalmazottnak egyes igényei, köztük igen fontosak, esetleg nem szükségeliek tényállásul a munkaadó hibáját stb.¹⁷⁾, de igenis függenek attól, hogy a kilépés ne lett légyen „önkéntes“ s tehát elesnek. ha azt ilyennek minősítik. Oly igényekről van szó, melyeket kvázi jutalomkép fűz például a szolgálati szabályzat (biztosító társaságé a jutalék továbbévezését, vagy nyugdíjszabályzat a nyugdíjat!) ahhoz, hogy az alkalmazott hiven ragaszkodjék régi munkaadójához, magától őt ott ne hagyja. Az a gondolat is szerepelhetett e hozzáfűzésben, hogy ha valaki önként távozik, bizonyára annyival jobb állást talált, hogy nem szorul rá a régi munkaadó ezen fizetményeire.

Természetesen, amikor a vizsgálat abba bocsátkozik, hogy „önkéntes-e“ ilyen értelemben a mondott okból távozó alkalmazottnak kilépése, vagy helyesebben: eléggé önkéntes-e ahhoz, hogy őt a szóbanforgó jogok elvesztése sújtsa amiatt, akkor már fel van tételezve az, miszerint semmieset-e sem lehet az alkalmazott *vétkességét* felfedezni a távozásában.¹⁸⁾ Hisz ha vétkes lenne, eo ipso elvesztette volna e jogait. De ez a feltételezés igazolt, mert a gyakorlatban semmi nyoma olyan esetnek, hogy az efajta távozásban vétkességet megállapítottak vagy csak vitáltak volna is.

Ezen a ponton a Curia elismerte, hogy az alkalmazott „kényszerhelyzetben“¹⁹⁾ volt, a szolgálati szerződés felbontására a „megélhetés lehetetlensége miatt kényszerült“.²⁰⁾ és elvileg levonta ebből az alkalmazott javára azt a következtetést, hogy nyugdíját (vagy befizetett nyugdíjjárulékát) nem veszti el, noha a nyugdíjszabályzat ezt önkéntes kilépés esetére statuálná is. Oly határozatot azonban nem ismerek, mely ez alapon tényleg megítélt volna pl. nyugdíjat.

3. Speciális esetekben a munkaadót *jogszabály* kötelezi a fizetésemelésekre, így a vasutat; ilyenkor természetesen megítélte a Curia a keresetet.²¹⁾

Kiemelte a Curia oly esetül, melyben szintén *kell* emel-

¹⁷⁾ A végkielégítés azonban, ha az alkalmazott maga szünteti meg a szolgálati szerződést, igenis függ attól, fennforgott-e a munkaadó hibája (1910/1920. ME. 11. §.). Cf. Galliánál, Jogállam 1925. 122. 2. bek.: Curia II. 7433/1923., 1924. nov. 26. — Épp ezért nincs következtetés a végkielégítésről pl. a nyugdíjra.

¹⁸⁾ Annak azon módjában, melyet a 16. j.-ben 2. és 3. alatt jeleztem: tehát ha *nem* tölti ki felmondási idejét.

¹⁹⁾ Így a 17. j.-ben id. II. 7433/1923.

²⁰⁾ Így II. 504/1924., 1924. jun. 25-én (jóval régebbi az előző j.-ben említetténel), HD. 1924. 98. sorsz. fej. III. és 111. lap fent.

²¹⁾ II. 2965/1924., 1924. okt. 30-án, Galliánál Jogállam 1925. 154. 2. bek. Egyéb vasuti perek bizonyos részvalorizációkkal: ugyanott, folytatólag; cf. „Valorizáció 1924-es joggy.“, 18. lap 2. bek.

nie a munkaadónak: azt, ha *igérte* a fizetésemelést.²²⁾ Ilyen félig határozatlan ígéretek (mert hisz ha meg van állapítva, hogy mikor és mennyivel fognak emelni: többé nem fizetés-rendezési ígélet forog fenn, hanem nyilván kész szerződéssel már rendezett fizetés, amely mellett nem marad kérdés aziránt, hogy kell-e emelni), gyakoriak voltak s tehát a praxisra ez a pont igen jelentősnek bizonyulhat még.

4. Szemben az eddig tárgyalt, speciálisan munkaügyi kérdésekkel, hogy az esedékesség *előtt* beállt pénzromlás miatt kellett-e emelni a fizetéseket: az a másik kérdés, hogy az esedékességkor ki nem adott (jogtalanul visszatartott) járandóságok *utóbb* valorizálandók-e, már a valorizáció általános elvei alá hajlik. Itt az alsóbíróságok voltak szűkkeblűek és a Curia fejlesztette ki (bár ingadozva és csak annyira-amenyire, az adósvétékességi valorizáció korlátai között²³⁾ a helyes, igenlő felfogást.²⁴⁾

5. Átérve a nyugdíj valorizációjának kérdésére: ekörül, a felértékelés *alapját* illetően, ma már mellőzhető minden jogászai konstrukció. Itt is csak addig volt probléma a felértékelés miéртje, amíg nem értékelték fel;²⁵⁾ hogy megvan a megoldás, mindenki magától értődőnek látja az igent. Ujabban a Curian „elvíleg mindegyik tanács helyt adott a valorizációnak“,²⁶⁾ amelyhez egyáltalán került ilyen eset: tehát a II., III. és V. tanácsok.

Csak a nyugdíj valorizálásának *mértéke* az, amely körül a gyakorlat túlnyomó része igen szűkkeblű. Felértékelnek, de nem nagyon. Egyre a „neked se legyen“ szempontja tér vissza: a nyugdíjas participáljon az általános elszegényedésből. Az aranyérték 20—30 százalékára valorizáló ítéletek dominálnak, holott szó se lehet arról, hogy az általános leromlás ilyfoku lenne. Sőt ugy tartom, hogy amikor a nyugdíj szolgáltatására kötelezett fél jól bírja (pl. nagybirtokos): egészen mellékes szempont az, hogy *mások* nem bírnák a

²²⁾ II. 1518/1924. Jogállam 1925. 115. lent. — II. 1232/1924. Ügyv. Lapja 1924. dec. 15. 8. lap.

²³⁾ Jelenleg a II. tanács valorizál legkevésbé a Curian.

²⁴⁾ „Valor. 1924-es joggyak.“, 18. lap 3. bek. — Gallia, Jogt. Közl. 1924. (24. sz.) 188—189. és Jogállam 1925. 123. (Egészen helytelen curiai gyakorlat azonban a későn keresetbe vett természetbeni járandóságokra, melyeket papirkoronára fordítottak s hagytak elértekelenedni: ugyanott 149. utolsó — 150. 2. bek. és HD. 1924. 96. sorsz. fej. II.)

²⁵⁾ Régebbi szép okfejtésű, de végül is in concreto megtagadó határozata a budapesti törvényszéknek (6. P. 35.775/1923. sz.): Jogt. Közl. 1924. 4—5. lap.

²⁶⁾ Gallia, Jogállam 1925. 156., ahol 5 határozatot állít össze. Ezekből többet közül HD. 1925. 2. sorsz. és MD. 1925. 5. sorsz. Ujabb: II. 7323/1923. sz. (1925. márc. 11-én), HD. 1925. 18. sorsz. — Régebbiek: Gallianál, Jogt. Közl. 1924. 189.

teljes aranyértéket fizetni. *Justitiam inter partes!* Az állami nyugdíj- és fizetési nivó nem maximális, hanem minimális határa kellene, hogy legyen a magánnyugdíjak valorizálásának, mert az állam a legkevésbé fizetőképés gazdasági alanyunk. A nyugdíj valorizálását nem szabadna kegyelmi ténynek nézni, mely például elkerülheti azt, akinek máshonnan is van jövedelme, mert a nyugdíj nem ajándék, hanem hosszú, már teljesített (s az életben rendszerint ugyis szűkösön díjazott) munka ellenértékének egy része. Helytelen az is, hogy a háboru óta (teszem, mint előfordult, 1916-ban vagy 1921-ben) megállapított nyugdíjösszeget első megállapításakor (Zürichben már csökkent) aranyértékében szemlélik olyannak, amelyet a felértékelés kiindulásául kell venni. Ilyen alap mellett csak látszat az, hogy most magasabb kulccsal történt a valorizáció.²⁷⁾ Igazából a felek a legutolsó évekig nem, vagy alig vették figyelembe²⁸⁾ a nyugdíj statuálásánál a pénzromlást, melyet nem ismertek fel a „drágaság” alapokául és megmaradandó jelenségül. Helyesen tehát már az ezen években megszabott *alapsnyugdíjak* is erősen devalváltaknak tekintendők. Ha most csak azok eredeti aranyértékének egy törfrészt állítja helyre az ítélet ahelyett, hogy többszörösére emelné azt az akkori értéket, mely már maga is kezdettől valorizációra szorult: akkor a nyugdíjjogosult kétszeresen károsodik és practice véve, még mindig alig kap többet a semminél. Nem a mérséklés jogcimeit kell buzgón összekeresni, nem *annak* a mértékét minél nagyobbra fokozni, mert a mérséklés végeredményben csak annak a „korona = korona”-elvnek a parciális maradványa, amelyet éppen le kell győznie az új gyakorlatnak. Megint csak az V. tanács mutatta meg a helyes utat, az eredeti aranyérték *100 százalékát* állítván helyre,²⁹⁾ mert a felek akarata eredetileg arra irányult és a kötelezett (nagybirtokos) nem tudta bizonyítani, hogy a teljesítés ily mérve az ő gazdasági romlását idézné elő.³⁰⁾

²⁷⁾ Pl. a II. 4858/1924. sz. ügyben, így kalkulálva, kb. 45 százalék volna az eredmény.

²⁸⁾ Krassz eset; még 1921. aug. 1-én 2246 papirkorona nyugdíjat állapítanak meg (a II. 2248/1924. számú határozatban szereplő tényállás, MD. 1925. 2. sorsz. jegyzetében, a 7. lapon), vagyis *évi 34 aranykoronát!*

²⁹⁾ HD. 1925. 2. sorsz. I. eset. Az eredmény így se több havi kb. 1¼ milliónál. — Egyszer így a II. tanács is: II. 646/1924. Jogt. Közl. 1924. 189.

³⁰⁾ Az eredeti összegek aranyértékének 100%-a sem jelent csorbítatlan életstandardot, mert a drágulás indexe lényegesen meghaladja az aranynek papirkoronában kifejezett emelkedését. Az aranyérték 100%-a csak kb. 70%-a a vásárlóerőnek, ha háboruelőtti összegről van szó; később megállapított összegnél esetleg még sokkal kevesebb.